

رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان

ویرایش اردیبهشت ۱۳۹۸

خلیل فرخشاهی

کارشناس ارشد حقوق خصوصی

فهرست

- مقدمه ۱
۱. اصطلاحات مرتبط با جرائم اطفال و نوجوانان ۲
۲. خلاصه‌ای از قواعد حاکم بر رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان ۳
۳. تعیین دادگاه صالح برای رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان ۷
۴. مرجع صالح برای انجام تحقیقات مقدماتی جرائم اطفال و نوجوانان ۱۳
۵. مرجع رسیدگی به درخواست تجدیدنظر از آراء و تصمیمات دادگاه ۲۰

با توجه به اینکه اطفال و نوجوانان از لحاظ سنی در شرایط ویژه‌ای از نظر رشد جسمانی، روانی و اجتماعی قرار دارند نیازمند مراقبت بوده و باید شرایط برای آنها به گونه‌ای فراهم گردد که در محیطی آرام و به دور از هرگونه تشویش و اضطراب مراحل رشد خود را پشت سر بگذارند لذا در سطح ملی و بین‌المللی همواره کشورها و سازمان‌های بین‌المللی در تلاش بوده‌اند قوانین و مقرراتی را برای حمایت از کودکان و نوجوانان به تصویب برسانند از جمله در زمینه قضایی، قوانین و مقرراتی برای پیشگیری از وقوع جرم و دادرسی نوجوانان از سوی سازمان‌های بین‌المللی به تصویب رسیده است در سطح ملی نیز، در همه نظام‌های حقوقی دنیا همواره سعی بر آن بوده است که برای رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان اصول و قواعد ویژه‌ای پیش‌بینی گردد، نظام حقوقی ایران نیز از این قاعده مستثنی نبوده و قانونگذار در قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری، برای رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان قواعد و مقررات ویژه‌ای را هرچند به صورت پراکنده و ناقص وضع نموده و رسیدگی به جرائم آنها را در صلاحیت مراجعی تخصصی با امتیازاتی ویژه نسبت به افراد بزرگسال قرار داده است، در این نوشتار قواعد حاکم بر رسیدگی به جرائم این اشخاص و مراجع صالح برای رسیدگی به جرم آنها مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

۱. اصطلاحات مرتبط با جرائم اطفال و نوجوانان

مفهوم طفل و نوجوان در قانون آیین دادرسی کیفری

در بسیاری از مواد قانون آیین دادرسی کیفری عبارت «طفل و نوجوان» به کار برده شده است حال می‌خواهیم بدانیم منظور از طفل و نوجوان چه کسانی هستند؟

تبصره یک ماده ۳۰۴ در تعریف طفل مقرر می‌دارد «طفل کسی است که به سن بلوغ شرعی نرسیده باشد» در صدر همین ماده آمده است: «به کلیه جرائم اطفال و افراد کمتر از هجده سال تمام شمسی در دادگاه اطفال و نوجوانان رسیدگی می‌شود...» بنابراین، معلوم می‌شود که منظور از طفل، افراد نابالغ^۱ و منظور از نوجوانان نیز، افراد بالغ کمتر از هجده سال است.

دادگاه اطفال و نوجوانان

دادگاهی است که با حضور یک قاضی و یک مشاور تشکیل شده و به کلیه جرائم اطفال و نوجوانان به جز جرائمی که رسیدگی به آنها در صلاحیت «دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان» و «دادگاه نظامی» است رسیدگی می‌کند. (مواد ۲۹۸، ۳۱۵ و ۵۹۹ ق.آ.د.ک)

دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان

شعبه‌ای از دادگاه کیفری یک می‌باشد که هرگاه جرائم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک^۲ یا دادگاه انقلاب در مواردی که با تعدد قاضی رسیدگی می‌شود،^۳ توسط افراد بالغ زیر هجده سال تمام شمسی ارتکاب یابد به آن رسیدگی می‌کند. (ماده ۳۱۵ ق.آ.د.ک)

دادسرای ویژه نوجوانان

شعبه‌ای از دادسرای عمومی و انقلاب می‌باشد که به سرپرستی یکی از معاونان دادستان و با حضور یک یا چند بازپرس تشکیل می‌شود و تحقیقات مقدماتی جرائم افراد پانزده تا هجده سال^۴

^۱ در خصوص سن بلوغ ماده ۱۴۷ ق.م.ا مقرر می‌دارد «سن بلوغ در دختران و پسران به ترتیب نه و پانزده سال تمام قمری است»

^۲ برای دیدن جرائم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک رجوع شود به ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک

^۳ برای دیدن جرائم مشمول صلاحیت دادگاه انقلاب که با تعدد قاضی رسیدگی می‌شود رجوع شود به ماده ۲۹۷ و ۳۰۳ ق.آ.د.ک

^۴ منظور زیر هجده سال می‌باشد.

به جز جرائم تعزیری درجه هفت و هشت^۱ و جرائم منافی عفت^۲ که به طور مستقیم از سوی دادگاه صورت می‌گیرد) در این دادرسی به عمل می‌آید.

پلیس ویژه اطفال و نوجوانان

پلیسی است که به منظور حسن اجرای وظایف ضابطان در مورد اطفال و نوجوانان، در نیروی انتظامی تشکیل می‌شود. وظایف و حدود اختیارات آن به موجب لایحه‌ای است که توسط رئیس قوه قضائیه تهیه می‌شود. (ماده ۳۱ ق.آ.د.ک)

۲. خلاصه‌ای از قواعد حاکم بر رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان

در قانون آیین دادرسی کیفری مقررات و قواعد ویژه‌ای برای رسیدگی به جرائم اطفال و افراد کمتر از هجده سال تمام شمسی پیش‌بینی شده است تحقیقات مقدماتی این جرائم مستقیماً در مراجع قضایی صالح (حسب مورد دادگاه اطفال و نوجوانان، دادگاه کیفری یک و ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان و یا دادرسی ویژه نوجوانان) به عمل می‌آید و ضابطان دادگستری حق تحقیقات مقدماتی از طفل یا نوجوان را ندارند و صرفاً در جرائم مشهود^۳ مکلفند نسبت به حفظ آلات، ادوات، آثار، علائم و دلایل جرم اقدام کنند و در صورت دستگیری متهم، فوراً وی را به مرجع قضایی صالح تحویل دهند^۴؛ (ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک) مرجع قضایی مکلف است تحقیقات مقدماتی را شروع کرده و در جرائم موضوع مواد ۲۰۳ و ۲۸۶ ق.آ.د.ک، نسبت به تشکیل پرونده شخصیت برای طفل یا نوجوان اقدام کند و همچنین در جرائم موضوع ماده ۴۱۵ به ولی یا سرپرست قانونی وی اعلام نماید که برای او وکیل تعیین نماید اگر ولی یا سرپرست قانونی طفل یا نوجوان برای وی وکیل تعیین نکند یا وکیل تعیین کند اما وکیل بدون اعلام عذر موجه در مرجع قضایی حاضر نشود مرجع قضایی مکلف است برای وی وکیل تسخیری تعیین نماید.

^۱ برای آشنایی با درجه مجازات‌های تعزیری رجوع شود به ماده ۱۹ ق.م.ا

^۲ منظور از جرائم منافی عفت در قانون آیین دادرسی کیفری، جرائم جنسی حدی (زنا، لواط، تفریض، مساحقه، قوادی) و جرائم رابطه نامشروع تعزیری مانند تقبیل و مضاجعه است. (تبصره ماده ۳۰۶ ق.آ.د.ک)

^۳ برای آشنایی با جرائم مشهود رجوع شود به ماده ۴۵ ق.آ.د.ک

^۴ البته در مواردی که مرجع انجام تحقیقات مقدماتی، «دادرسی ویژه نوجوانان» می‌باشد (ماده ۲۸۵) باز پرس می‌تواند در صورتی که پلیس ویژه اطفال و نوجوانان موضوع ماده ۳۱ تشکیل شده باشد انجام پاره‌ای از تحقیقات را به این پلیس ارجاع دهد.

اصولاً مرجع قضایی نمی‌تواند در مورد اطفال و نوجوانان، قرار تأمین کیفری صادر نماید و باید آن‌ها را به والدین، اولیاء، یا سرپرست قانونی، یا در صورت فقدان یا عدم دسترسی و یا امتناع از پذیرش آنان، به هر شخص حقیقی یا حقوقی که مصلحت بداند، بسپارد و هرگاه حضور طفل یا نوجوان لازم باشد در صورتی که سن وی کمتر از پانزده سال باشد اشخاص مذکور مکلفند وی را در مرجع قضایی حاضر نمایند اما اگر به سن پانزده سالگی رسیده باشد شخصاً ملزم به حضور در مرجع قضایی می‌باشد.

در صورت ضرورت، تنها در مورد متهمان بالای پانزده، امکان صدور قرار کفالت یا وثیقه وجود دارد که در صورت عجز از معرفی کفیل یا ایداع وثیقه و یا در مورد جرائم پیش‌بینی شده در ماده ۲۳۷ ق.آ.د.ک، مرجع قضایی می‌تواند با رعایت ماده ۲۳۸، قرار نگهداری موقت آنان را در کانون اصلاح و تربیت^۱ صادر نماید که در این صورت، قرار مذکور (قرار نگهداری موقت در کانون اصلاح و تربیت) تابع کلیه آثار و احکام قرار بازداشت موقت می‌باشد از جمله اینکه، اگر از «دادسرای ویژه نوجوانان»^۲ صادر شده باشد باید به موافقت دادستان برسد و در صورت مخالفت دادستان با آن، حل اختلاف با دادگاه صالح (حسب مورد دادگاه اطفال و نوجوانان یا دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان) خواهد بود و اگر از سوی دادگاه صادر شده باشد^۳ قابل اعتراض در دادگاه تجدیدنظر استان می‌باشد (مواد ۲۴۰ و ۲۴۶ ق.آ.د.ک)

رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان حسب مورد در «دادگاه اطفال و نوجوانان» یا «دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان» به عمل می‌آید؛ دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان دارای یک رئیس و دو مستشار است که با حضور دو عضو نیز رسمیت می‌یابد و با حضور یک مشاور^۴ شروع به رسیدگی می‌کند. دادگاه اطفال و نوجوانان نیز با حضور یک قاضی

^۱ مواد ۵۲۵ تا ۵۲۷ مطالعه گردد

^۲ برای آشنایی با دادسرای ویژه نوجوانان به ماده ۲۸۵ رجوع شود.

^۳ اعم از اینکه در مرحله رسیدگی یا در مرحله تحقیقات مقدماتی در موارد طرح مستقیم پرونده در دادگاه (جرائم تعزیری درجه هفت و هشت و جرائم منافی عفت موضوع مواد ۳۴۰ و ۳۰۶) آن را صادر نموده باشد.

^۴ اگرچه در تبصره دو ماد ۳۱۵ و ماده ۴۱۰ از عبارت «مشاوران» استفاده شده است اما با توجه به اینکه قانونگذار در تاریخ ۱۳۹۴/۰۳/۲۴ با اصلاح ماده ۲۹۸، تعداد مشاوران لازم برای حضور در دادگاه اطفال و نوجوانان را از دو مشاور به یک مشاور کاهش داده است و ماده ۴۰۲ مقرر نموده: «در مواردی که دادگاه کیفری یک حسب مقررات این قانون صلاحیت رسیدگی به جرائم موضوع صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان را دارد، رعایت مقررات مربوط به رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان الزامی است» لذا دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان نیز با حضور یک مشاور تشکیل می‌شود.

و یک مشاور^۱ تشکیل می‌شود. حضور مشاور در هنگام رسیدگی، در هر دو دادگاه الزامی است و نظر مشاور، مشورتی است (ماده ۲۹۸ و تبصره دو ماده ۳۱۵) و در صورت مؤنث بودن متهم، مشاور باید زن باشد. (تبصره دو ماده ۴۱۰ ق.آ.د.ک)

البته باید توجه داشت، نظامیان کمتر از هجده سال تمام شمسی در صورتی که مرتکب جرائم مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی (به جز جرائم در مقام ضابط دادگستری) شوند به جرم آن‌ها با رعایت «مقررات مربوط به رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان» در دادسرا و دادگاه‌های نظامی رسیدگی می‌شود. (مواد ۵۹۹ و ۵۹۷ ق.آ.د.ک)

رسیدگی در دادگاه‌های مذکور اصولاً با تعیین وقت قبلی و ابلاغ آن (ابلاغ وقت دادرسی) به والدین، اولیاء یا سرپرست قانونی طفل یا نوجوان، وکیل وی (در صورت داشتن وکیل) و دادستان و شاکی صورت می‌گیرد؛ تبصره یک ماده ۴۱۲ ق.آ.د.ک مقرر می‌دارد «هرگاه در موقع رسیدگی سن متهم هجده سال و یا بیشتر باشد، وقت دادرسی به متهم یا وکیل او ابلاغ می‌شود» و به عبارتی، نیازی به حضور والدین، اولیاء یا سرپرست قانونی متهم در جلسه دادرسی نمی‌باشد؛ به نظر می‌رسد منظور از «موقع رسیدگی» در تبصره فوق این است که، بعد از صدور دستور تعیین وقت و قبل از ارسال احضاریه دعوت به جلسه دادرسی، سن متهم از هجده سال بیشتر شود به عنوان مثال قاضی دادگاه هفدهم دستور تعیین وقت و دعوت از طرفین را می‌دهد و مسئول دفتر نوزدهم قصد ارسال احضاریه دعوت به جلسه دادرسی را دارد حال اگر سن متهم در این زمان (نوزدهم) هجده سال و یا بیشتر باشد مسئول دفتر باید احضاریه را برای متهم یا وکیل او ارسال نماید و الا همان‌طوری که در ادامه توضیح داده خواهد شد اگر زمانی که دفتر شعبه پرونده را برای صدور دستور تعیین وقت نزد قاضی می‌فرستد سن مرتکب از هجده سال تمام شمسی تجاوز نموده باشد قاضی باید با صدور قرار عدم صلاحیت پرونده را به دادگاه کیفری صالح بفرستد.

در موارد ذیل دادگاه می‌تواند بدون تعیین وقت، رسیدگی و اتخاذ تصمیم نماید:

^۱ برای دیدن شرایط قضات دادگاه اطفال و نوجوانان و دادرسی ویژه نوجوانان و شرایط مشاور به مواد ۴۰۹ و ۴۱۰ مراجعه شود.

الف) در جرائم تعزیری درجه شش و هفت و هشت (با هر مجازاتی)، هرگاه متهم و والدین یا سرپرست قانونی او و همچنین در صورت داشتن وکیل، وکیل او حاضر باشند و درخواست رسیدگی نمایند و موجبات رسیدگی نیز فراهم باشد

ب) در جرائم تعزیری درجه پنج تا یک که مجازات قانونی آنها غیر از حبس باشد و متهم و والدین یا سرپرست قانونی او و همچنین در صورت داشتن وکیل، وکیل او حاضر باشند و درخواست رسیدگی نمایند و موجبات رسیدگی نیز فراهم باشد.

حضور والدین، اولیاء یا سرپرست قانونی طفل یا نوجوان (در موردی که سن وی به هجده سال نرسیده)، وکیل مدافع وی (تحت شرایط ماده ۴۱۵)، اشخاصی که نظر آنان در تحقیقات مقدماتی جلب شده، شهود، مطلعان و مددکار اجتماعی سازمان بهزیستی در جلسه دادرسی الزامی هست (ماده ۴۱۳ ق.آ.د.ک) اما برای عدم حضور آنها ضمانت اجرای صریحی پیشبینی نشده است و باید از سایر مواد قانونی ضمانت اجرای آن را استخراج نمود که می توان گفت در مورد وکیل مدافع، دادگاه او را عزل می کند و وکیل تسخیری برای متهم تعیین می نماید و اگر وکیلی که حاضر نشده وکیل تسخیری بوده باشد دادگاه ضمن عزل او، وکیل تسخیری دیگری تعیین می نماید^۱ (مستفاد از ماده ۳۴۸ ق.آ.د.ک) در مورد مددکار اجتماعی سازمان بهزیستی، دادگاه دستور جلب او را صادر می کند (مستفاد از ماده ۱۶۳ ق.آ.د.ک) و در مورد اشخاصی که نظر آنان در تحقیقات مقدماتی جلب شده، شهود و مطلعان نیز، دادگاه می تواند تحت شرایطی دستور جلب آنها را صادر نماید. (مستفاد از مواد ۳۲۰، ۳۲۱ ق.آ.د.ک) اما برای عدم حضور والدین، اولیاء یا سرپرست قانونی طفل یا نوجوان در دادگاه، ضمانت اجرایی وجود ندارد.

در صورتی که متهم طفل باشد یعنی به سن بلوغ شرعی نرسیده باشد هرگاه مصلحت وی اقتضاء کند ممکن است تمام یا قسمتی از دادرسی در غیاب او به عمل آید ولی رأی دادگاه در هر صورت

^۱ علاوه بر ماده ۴۱۳، از آن قسمت از ماده ۴۱۵ که مقرر نموده است «در صورت ... عدم حضور وکیل بدون اعلام عذر موجه در مرجع قضایی برای متهم وکیل تعیین می شود» معلوم می شود که حضور وکیل در مرجع قضایی (اعم از دادگاه و دادرسی) برای رسیدگی به جرائم موضوع ماده ۴۱۵ الزامی بوده و عدم حضور وکیل مانع از رسیدگی می باشد.

حضور محسوب می‌شود. (ماده ۴۱۴ ق.آ.د.ک) همچنین در هنگام رسیدگی به دعوی ضرر و زیان، حضور طفل لازم نیست مگر در صورتی که توضیحات وی برای صدور رأی ضروری باشد. (ماده ۴۱۶ ق.آ.د.ک)

محکومیت‌های کیفری اطفال و نوجوانان فاقد آثار کیفری است و همچنین مقررات مربوط به تکرار جرم در جرائم اطفال اعمال نمی‌شود. (مواد ۹۵ و ۱۳۸ ق.م.ا.مصوب ۱۳۹۲)

۳. تعیین دادگاه صالح برای رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان

قانون‌گذار در ماده ۳۰۴ ق.آ.د.ک مقرر می‌دارد «به کلیه جرائم اطفال و افراد کمتر از هجده سال تمام شمسی در دادگاه اطفال و نوجوانان رسیدگی می‌شود...» و سپس در چند ماده بعد یعنی در ماده ۳۱۵ می‌گوید «جرائم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک و همچنین انقلاب در مواردی که با تعدد قاضی رسیدگی می‌شود اگر توسط افراد بالغ زیر هجده سال تمام شمسی ارتکاب یابد در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان رسیدگی و متهم از کلیه امتیازاتی که در دادگاه اطفال و نوجوانان اعمال می‌شود، بهره‌مند می‌گردد»

همچنین تبصره دو ماده ۳۰۴ مقرر کرده است: «... چنانچه قبل از شروع به رسیدگی سن متهم از هجده سال تمام تجاوز کند، رسیدگی به اتهام وی حسب مورد در دادگاه کیفری صالح صورت می‌گیرد. در این صورت متهم از کلیه امتیازاتی که در دادگاه اطفال و نوجوانان اعمال می‌شود، بهره‌مند می‌گردد»

ماده ۵۹۹ ق.آ.د.ک نیز اعلام می‌دارد «به جرائم نظامیان کمتر از هجده سال تمام شمسی که در صلاحیت سازمان قضائی است با رعایت مقررات مربوط به رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان در دادسرا و دادگاه‌های نظامی رسیدگی می‌شود»

بنابراین، همان‌طور که ملاحظه می‌شود، رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان (افراد کمتر از هجده سال) در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان می‌باشد مگر اینکه:

الف) جرم ارتكابی از جرائم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک (ماده ۳۰۲) یا دادگاه انقلاب در موارد تعدد قاضی باشد و مرتکب نیز بالغ باشد که در این صورت رسیدگی به آن در صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان می‌باشد.

ب) مرتکب نظامی باشد و جرم ارتكابی نیز از جرائم مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی (به جز جرائم در مقام ضابط دادگستری) باشد که در این صورت، به اتهام وی در دادگاه‌های نظامی رسیدگی می‌شود. (مواد ۵۹۹ و ۵۹۷ ق.آ.د.ک)

ج) قبل از شروع به رسیدگی سن مرتکب از هجده سال تجاوز نموده باشد که در این صورت، مطابق تبصره دو ماده ۳۰۴ رسیدگی به اتهام وی حسب مورد در دادگاه کیفری صالح انجام می‌گیرد به‌عنوان مثال، اگر پسری ۱۳ ساله مرتکب یکی از جرائم مربوط به مواد مخدر شود اما جرم وی چند سال بعد کشف شود به‌طوری که قبل از شروع به رسیدگی سن او از هجده سال تمام شمسی تجاوز نماید دیگر دادگاه اطفال و نوجوانان نمی‌تواند به این جرم رسیدگی نماید و باید در دادگاه انقلاب به آن رسیدگی شود البته متهم از کلیه امتیازاتی که در دادگاه اطفال و نوجوانان اعمال می‌شود، بهره‌مند می‌گردد. (تبصره دو ماده ۳۰۴)

شروع به رسیدگی را باید زمانی دانست که دادگاه اقدام به تعیین وقت و دعوت از طرفین می‌نماید (مستفاد از مواد ۳۴۰ و ۳۴۱ ق.آ.د.ک) بنابراین، قاضی شعبه باید ابتدا صلاحیت خود را بررسی نماید و اگر صالح به رسیدگی بود و مورد را نیز از موارد منع یا موقوفی تعقیب ندانست دستور تعیین وقت و دعوت از طرفین را بدهد ولی اگر سن مرتکب از هجده سال تجاوز نموده بود با صدور قرار عدم صلاحیت پرونده را به مرجع صالح می‌فرستد؛ (ماده ۳۴۱ ق.آ.د.ک) در مواردی که پرونده به طور مستقیم در دادگاه اطفال و نوجوانان مطرح می‌شود، دادگاه پس از انجام تحقیقات مقدماتی ابتدا صلاحیت خود را بررسی می‌کند در صورتی که صالح به رسیدگی بود و

مورد را نیز از موارد منع یا موقوفی تعقیب ندانست حسب مورد (با توجه به بند «ب» ماده ۳۴۰) با تشکیل جلسه رسمی اقدام به رسیدگی نموده یا دستور تعیین وقت و دعوت از طرفین را می‌دهد. (ماده ۳۴۰ و تبصره ۲ ماده ۴۱۲ ق.آ.د.ک)

لازم به ذکر است تا زمانی که دادگاه اطفال و نوجوانان در محلی تشکیل نشده است، به کلیه جرائم داخل در صلاحیت آن، در شعبه دادگاه کیفری دو یا دادگاهی که وظایف آن را انجام می‌دهد، رسیدگی می‌شود. (تبصره دو ماده ۲۹۸) به عنوان مثال، اگر دختری چهارده ساله در شهرستان نهاوند مرتکب یک جرم تعزیری درجه چهار شود و در شهرستان نهاوند دادگاه اطفال و نوجوانان تشکیل نشده باشد، شعبه دادگاه کیفری دو این شهرستان به جرم وی رسیدگی می‌کند؛ و در مواردی که رسیدگی به جرم در صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان می‌باشد و دادگاه مذکور در محل وقوع جرم تشکیل نشده است باید در نزدیک‌ترین دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان در حوزه قضایی آن استان به آن رسیدگی شود. (مستفاد از تبصره یک ماده ۲۹۶)

نکته‌ای که در رابطه با ماده ۳۱۵ باید توجه داشت این است که طبق ماده مذکور، ملاک صلاحیت «دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان» سن مرتکب در زمان ارتکاب جرم است یعنی مرتکب باید در زمان ارتکاب جرم بالغ باشد، این ماده مقرر می‌دارد «جرائم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک و همچنین انقلاب در مواردی که با تعدد قاضی رسیدگی می‌شود اگر توسط افراد بالغ زیر هجده سال تمام شمسی ارتکاب یابد در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان رسیدگی و متهم از کلیه امتیازاتی که در دادگاه اطفال و نوجوانان اعمال می‌شود، بهره‌مند می‌گردد»

بنابراین، به عنوان مثال، اگر پسر ۱۳ ساله مرتکب قتل عمد شود اما جرم در زمانی که وی پانزده سال دارد کشف شود، رسیدگی به آن، همچنان در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان است و این قاعده در مورد «دادسرای ویژه نوجوانان» نیز رعایت می‌گردد یعنی در مثال مذکور، دادسرای ویژه

نوجوانان صلاحیت انجام تحقیقات مقدماتی را ندارد و باید خود دادگاه اطفال و نوجوانان تحقیقات مقدماتی را انجام دهد

ذکر نکته مذکور به این جهت بود که این موضوع با تبصره دو ماده ۳۰۴ اشتباه نشود.

در مواردی که اطفال و نوجوانان با مشارکت یا معاونت اشخاص بزرگسال مرتکب جرم شده‌اند و یا در ارتکاب جرم با اشخاص بزرگسال معاونت نموده‌اند رسیدگی به جرم آن‌ها از یکدیگر تفکیک شده، به جرم اطفال و نوجوانان حسب مورد در دادگاه اطفال و نوجوانان یا دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان^۱ رسیدگی می‌شود و به جرم اشخاص بزرگسال در دادگاه کیفری صالح رسیدگی می‌شود؛ مگر اینکه جرم ارتكابی از جرائمی باشد که تحقق آن منوط به فعل دو یا چند نفر است، (مانند زنا) که در این صورت، رسیدگی به اتهام کلیه متهمان حسب مورد در دادگاه اطفال و نوجوانان یا دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان به عمل می‌آید اما اصول حاکم بر رسیدگی به جرائم اشخاص بالاتر از هجده سال تابع قواعد عمومی خواهد بود. (ماده ۳۱۲)

اگرچه در ماده ۳۱۲ عبارت «دادگاه اطفال و نوجوانان» بکار برده شده است اما با توجه به ماده ۳۱۵، اگر مرتکب فرد بالغ زیر هجده سال بوده (مثلاً دختر ۱۲ ساله) و جرم ارتكابی از جرائم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک (ماده ۳۰۲) یا دادگاه انقلاب در موارد تعدد قاضی (ماده ۲۹۷) باشد رسیدگی به آن در صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان می‌باشد.

اگر اطفال و نوجوانان با مشارکت یا معاونت مقامات مذکور در مواد (۳۰۷) و (۳۰۸) مرتکب جرم شوند در ارتکاب جرم با اشخاص مذکور معاونت نمایند به اتهام آن‌ها حسب مورد در دادگاه‌های کیفری (حسب مورد دادگاه اطفال و نوجوانان یا دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان) تهران و یا مرکز استان رسیدگی می‌شود. (تبصره ماده ۳۱۱، مواد ۳۱۲ و ۳۱۵)

^۱ مواد ۳۰۴ و ۳۱۵

برای روشن شدن موضوع به ذکر چند مثال می‌پردازیم:

- پسر ۱۷ ساله در شهرستان الشتر با مشارکت شهردار این شهرستان مرتکب جرم تعزیری درجه چهار می‌شوند: به جرم فرد شانزده ساله در دادگاه اطفال و نوجوانان مرکز استان (خرم‌آباد) رسیدگی می‌شود حتی اگر در شهرستان الشتر دادگاه اطفال و نوجوانان تشکیل شده باشد. (ماده ۳۱۲، تبصره ماده ۳۱۱ و ماده ۳۰۸ ق.آ.د.ک)

- پسر ۱۷ ساله در شهرستان خرم‌آباد با مشارکت استاندار لرستان مرتکب جرم تعزیری درجه یک می‌شوند: به جرم فرد شانزده ساله در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان استان تهران رسیدگی می‌شود. (ماده ۳۱۲، تبصره ماده ۳۱۱ و ماده ۳۰۷)

البته همان‌طور که قبلاً گفته شد اگر جرم ارتكابی از جرائمی باشد که تحقق آن منوط به فعل دو یا چند نفر است در این صورت به اتهام اشخاص مذکور در مواد ۳۰۷ و ۳۰۸ نیز حسب مورد در دادگاه اطفال و نوجوانان یا دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان تهران و یا مرکز استان رسیدگی می‌شود به‌عنوان مثال، اگر فرماندار مرکز استان کردستان با دختری شانزده ساله مرتکب زنا محصنه شود به جرم هردوی آنها در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان تهران رسیدگی می‌شود. (تبصره ماده ۳۱۲، تبصره ماده ۳۱۱ ق.آ.د.ک)

اگر شخصی که کمتر از هجده سال سن دارد مرتکب جرائم متعددی شده باشد که رسیدگی به برخی از آنها در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان و رسیدگی به برخی دیگر در صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان باشد، به هر دو جرم وی باید در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان رسیدگی شود. (مستفاد از تبصره یک ماده ۳۱۴ و ماده ۳۱۳) مانند اینکه پسر ۱۷ ساله در سن شانزده سالگی مرتکب یک جرم تعزیری درجه چهار و یک جرم تعزیری درجه سه شده باشد یا اینکه در سن سیزده سالگی مرتکب یک جرم (هر جرمی) و در سن پانزده سالگی مرتکب قتل شده باشد.

تبصره یک ماده ۳۱۴ مقرر می‌دارد: «هرگاه شخصی متهم به ارتکاب جرائم متعددی باشد که رسیدگی به بعضی از آنها در صلاحیت دادگاه کیفری یک و رسیدگی به بعضی دیگر در صلاحیت دادگاه کیفری دو و یا اطفال و نوجوانان است، به تمام جرائم او در دادگاه کیفری یک رسیدگی می‌شود»

نکته‌ای که در رابطه با این تبصره وجود دارد این است که، ممکن نیست شخصی مرتکب جرائم متعددی شده باشد که رسیدگی به بعضی از آنها در صلاحیت دادگاه کیفری یک و رسیدگی به بعضی دیگر در صلاحیت اطفال و نوجوانان باشد به عبارت دیگر، ۱- یا شخص مذکور همه جرائم را بعد از هجده سالگی مرتکب شده است که در این صورت اصلاً بحث صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان مطرح نمی‌شود ۲- و یا اینکه برخی از جرائم را قبل از هجده سالگی و برخی دیگر را بعد از هجده سالگی مرتکب شده است و حال (که سن وی از هجده سال تجاوز نموده) به همه جرائم مدنظر می‌باشد که در این حالت نیز با توجه به قسمت اخیر تبصره دو ماده ۳۰۴ دادگاه اطفال و نوجوانان صالح به رسیدگی نیست و رسیدگی به اتهامات متهم حسب مورد در صلاحیت سایر دادگاه‌های کیفری خواهد بود ۳- یا اینکه همه جرائم را قبل از هجده سالگی مرتکب شده است که در این صورت اگر در زمان شروع به رسیدگی (زمانی که قاضی شعبه می‌خواهد دستور تعیین وقت و دعوت از طرفین را بدهد) سن مرتکب از هجده سال تجاوز نکرده باشد رسیدگی به اتهامات وی حسب مورد در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان یا دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان هست و بحثی از صلاحیت دادگاه کیفری یک مطرح نمی‌شود و اگر قبل از شروع به رسیدگی سن متهم از هجده سال تجاوز نموده باشد با توجه به قسمت اخیر تبصره دو ماده ۳۰۴ دادگاه اطفال و نوجوانان صالح به رسیدگی نبوده و رسیدگی به اتهامات متهم حسب مورد در صلاحیت سایر دادگاه‌های کیفری خواهد بود.

لذا، یا باید بگوییم عبارت «دادگاه اطفال و نوجوانان» در تبصره یک ماده ۳۱۴ ناشی از غفلت قانون‌گذار بوده و یا اینکه بگوییم تبصره یک ماده ۳۱۴ فرضی را بیان می‌کند که شخصی قبل از

هجده سالگی مرتکب جرمی شده که در دادگاه اطفال و نوجوانان در حال رسیدگی می‌باشد و در حین رسیدگی که سن وی از هجده سال تجاوز نموده مرتکب یکی از جرائم موضوع صلاحیت دادگاه کیفری یک می‌شود که منجر به صدور کیفرخواست و ارسال پرونده به دادگاه کیفری یک شده است، در این حالت اگر دادگاه اطفال و نوجوانان هنوز تکلیف پرونده خود را مشخص نکرده باشد باید با صدور قرار عدم صلاحیت پرونده را به دادگاه کیفری یک ارسال نماید...

بنابراین، اینکه برخی از حقوقدانان گفته‌اند «تبصره یک ماده ۳۱۴ فرضی را بیان می‌کند که شخصی متهم به ارتکاب دو جرم باشد که یکی را قبل از ۱۸ سالگی و دیگری را بعد از ۱۸ سالگی مرتکب شده و هم‌اکنون رسیدگی به هر دو جرم مدنظر می‌باشد» بنا بر آنچه که گفته شد، نمی‌تواند صحیح باشد.

۴- مرجع صالح برای انجام تحقیقات مقدماتی جرائم اطفال و نوجوانان

تحقیقات مقدماتی جرائم اطفال و نوجوانان حسب مورد مستقیماً توسط دادگاه یا توسط دادسرای ویژه نوجوانان به عمل می‌آید بدین توضیح که اگر جرم ارتكابی از جرائم تعزیری درجه هفت و هشت (ماده ۱۹ ق.م.ا) یا از جرائم منافی عفت^۱ (تبصره ماده ۳۰۶) باشد و یا اینکه سن مرتکب کمتر از پانزده سال تمام شمسی باشد تحقیقات مقدماتی مستقیماً توسط دادگاه صورت می‌گیرد اما اگر مرتکب پانزده تا هجده سال (زیر هجده سال) سن داشته باشد و جرم ارتكابی نیز از جرائم تعزیری درجه هفت و هشت و جرائم منافی عفت نباشد تحقیقات مقدماتی توسط دادسرای ویژه نوجوانان به عمل می‌آید که با تشکیل «پلیس ویژه اطفال و نوجوانان» موضوع ماده ۳۱، بازپرس می‌تواند انجام پاره‌ای از اقدامات را به این پلیس ارجاع دهد.

به عبارتی ساده‌تر، برای تعیین مرجع صالح جهت انجام تحقیقات مقدماتی جرائم اطفال و نوجوانان (افراد زیر هجده سال تمام شمسی) به طریق ذیل عمل می‌کنیم:

^۱ منظور از جرائم منافی عفت در قانون آیین دادرسی کیفری، جرائم جنسی حدی (زنا، لواط، تفضیح، مساحقه، قوادی) و جرائم رابطه نامشروع تعزیری مانند تقبیل و مضاجعه است. (تبصره ماده ۳۰۶ ق.آ.د.ک)

الف) مرتکب زیر پانزده سال شمسی سن داشته باشد: در این خصوص تبصره یک ماده ۲۸۵ مقرر می‌دارد «تحقیقات مقدماتی تمامی جرائم افراد زیر پانزده سال به‌طور مستقیم در دادگاه اطفال و نوجوانان به عمل می‌آید و دادگاه مذکور کلیه وظایفی را که طبق قانون بر عهده ضابطان دادگستری و دادسرا است انجام می‌دهد»

اگرچه تبصره مذکور، انجام تحقیقات مقدماتی جرائم افراد زیر پانزده سال را در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان دانسته است اما با توجه به ماده ۳۱۵ باید گفت، اگر جرم ارتكابی افراد زیر پانزده سال از جرائم موضوع صلاحیت دادگاه کیفری یک (ماده ۳۰۲) یا دادگاه انقلاب در مواردی که با تعدد قاضی رسیدگی می‌شود، (ماده ۲۹۷) باشد و مرتکب نیز بالغ باشد (مثلاً دختری ۱۲ ساله مرتکب قتل عمد شود) رسیدگی به آن در صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان می‌باشد و لذا تحقیقات مقدماتی را نیز خود این دادگاه باید انجام دهد که صلاحیت رسیدگی به جرم را دارد نه دادگاه اطفال و نوجوانان.^۱ (مستفاد از قسمت اخیر ماده ۳۸۲)

بنابراین، اگر جرم افراد زیر پانزده سال تمام شمی از جرائم موضوع صلاحیت دادگاه کیفری یک (ماده ۳۰۲) یا دادگاه انقلاب در موارد تعدد قاضی باشد (ماده ۲۹۷) و مرتکب نیز بالغ باشد تحقیقات مقدماتی را دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان انجام می‌دهد اما اگر مرتکب نابالغ باشد، تحقیقات مقدماتی را دادگاه اطفال و نوجوانان به عمل می‌آورد.

ب) سن مرتکب پانزده تا هجده سال (تا زیر هجده سال) باشد:^۲ تحقیقات مقدماتی جرائم افراد پانزده تا هجده سال توسط دادسرای ویژه نوجوانان به عمل می‌آید مگر اینکه جرم ارتكابی از جرائم تعزیری درجه هفت و هشت (ماده ۱۹ ق.م.ا) یا از جرائم منافی عفت (تبصره ماده ۳۰۶)

^۱ البته نظر مخالفی مبنی بر اینکه «دادگاه اطفال و نوجوانان تحقیقات مقدماتی را انجام می‌دهد و سپس پرونده را برای رسیدگی، به دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان می‌فرستد» وجود دارد.
^۲ سن مرتکب در زمان ارتكاب جرم پانزده تا هجده سال شمسی باشد و قبل از شروع به رسیدگی نیز سن وی از هجده سال تجاوز نکرده باشد و الا اگر سن متهم در زمان شروع به رسیدگی از هجده سال تجاوز نموده باشد رسیدگی به اتهام وی باید حسب مورد در دادگاه کیفری صالح صورت گیرد (تبصره دو ماده ۳۰۴) و در نتیجه قاضی دادگاه (حسب مورد دادگاه اطفال و نوجوانان یا دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان) باید با صدور قرار عدم صلاحیت، پرونده را به مرجع کیفری صالح بفرستد. (مستفاد از ماده ۳۴۱)

باشد که در این صورت، تحقیقات مقدماتی در دادگاه صالح (حسب مورد در دادگاه اطفال و نوجوانان یا دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان) به عمل می‌آید.

- جرم ارتكابی از جرائم تعزیری درجه هفت و هشت باشد: در اینجا اگرچه مرتكب بالغ است اما جرائم تعزیری درجه هفت و هشت از جرائم موضوع ماده ۳۱۵ نمی‌باشند لذا با توجه به ماده ۳۰۴ رسیدگی به این جرائم، در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان می‌باشد (چون مرتكب کمتر از هجده سال سن دارد) و طبق ماده ۳۴۰ جرائم تعزیری درجه هفت و هشت به‌طور مستقیم در دادگاه مطرح می‌شوند یعنی تحقیقات مقدماتی را نیز خود دادگاه (در اینجا دادگاه اطفال و نوجوانان) انجام می‌دهد.

- جرم ارتكابی از جرائم منافی عفت باشد: در خصوص جرائم منافی عفت نیز، ماده ۳۰۶ مقرر می‌دارد «به جرائم منافی عفت به‌طور مستقیم، در دادگاه صالح رسیدگی می‌شود» در اینجا، چون از یک طرف مرتكب کمتر از هجده سال سن دارد و از طرف دیگر بالغ می‌باشد لذا با توجه به مجازات جرم ارتكابی، رسیدگی به آن حسب مورد در صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان یا دادگاه اطفال و نوجوانان می‌باشد بدین توضیح که اگر جرم ارتكابی با توجه به مجازات آن مشمول ماده ۳۰۲ باشد (مثلاً پسری ۱۷ ساله مرتكب زنای محصنه شده باشد) رسیدگی به آن با توجه به ماده ۳۱۵ در صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان می‌باشد و در نتیجه تحقیقات مقدماتی را نیز همین دادگاه انجام می‌دهد^۱ اما اگر جرم ارتكابی مشمول ماده ۳۰۲ نباشد رسیدگی به آن با توجه به ماده ۳۰۴ در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان می‌باشد و تحقیقات مقدماتی را نیز، (با توجه به اینکه جرائم منافی عفت به‌طور مستقیم در دادگاه مطرح می‌شوند) همین دادگاه انجام می‌دهد.

^۱ همان‌طور که در پاورقی صفحه نه گفته شد، نظر مخالف مبنی بر اینکه (در اینجا تحقیقات مقدماتی را دادگاه اطفال انجام می‌دهد) وجود دارد.

با توجه به مطالبی که گفته شد بحث مرجع صالح برای رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان و انجام تحقیقات مقدماتی را می‌توان در قالب نمودار زیر ترسیم نمود:

البته اگر مرتکب نظامی باشد و جرم ارتكابی نیز از جرائم مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی (به جز جرائم در مقام ضابط دادگستری) باشد به اتهام وی در دادسرا و دادگاه‌های نظامی رسیدگی می‌شود. (مواد ۵۹۹ و ۵۹۷ ق.آ.د.ک)

^۱ منظور سن مرتکب در زمان ارتكاب جرم است.

بنابراین اگر در رابطه با جرائم اطفال و نوجوانان سؤالی مطرح شد، برای تعیین مرجع صالح ابتدا باید ببینیم متهم بالغ است یا نابالغ:

الف) متهم نابالغ باشد: ^۱ اگر متهم نابالغ بود رسیدگی به جرم وی در هر حال (هر جرمی که باشد) در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان می باشد و تحقیقات مقدماتی را نیز همین دادگاه انجام می دهد ^۲ (تبصره یک ماده ۲۸۵) حال اگر جرم در حوزه قضایی شهرستانی ارتکاب یافته باشد که در آنجا دادگاه اطفال و نوجوانان تشکیل نشده است مطابق تبصره ماده ۲۹۸، دادگاه کیفری دو به آن رسیدگی می کند حتی اگر جرم ارتکابی از جرائم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک (ماده ۳۰۲) یا دادگاه انقلاب در موارد تعدد قاضی (ماده ۲۹۷) باشد چراکه متهم نابالغ است؛ اگر جرم در حوزه قضایی بخش ارتکاب یافته باشد و در شهرستان مربوط (شهرستانی که آن بخش در آن واقع است) دادگاه اطفال و نوجوانان تشکیل شده باشد باید در دادگاه اطفال و نوجوانان شهرستان به آن جرم رسیدگی شود اما اگر در شهرستان مربوط دادگاه اطفال و نوجوانان تشکیل نشده باشد دادگاه بخش به جانشینی از دادگاه کیفری دو به آن رسیدگی می کند چراکه طبق ماده ۲۹۹ دادگاه عمومی بخش صلاحیت رسیدگی به تمام جرائم در صلاحیت دادگاه کیفری دو را دارد.

متهم نابالغ باشد - محل وقوع جرم، حوزه قضایی دادگستری شهرستان باشد = دادگاه اطفال و نوجوانان به آن رسیدگی می کند و اگر در آن شهرستان دادگاه اطفال و نوجوانان تشکیل نشده باشد دادگاه کیفری دو به آن رسیدگی می کند (تبصره ماده ۲۹۸) و تحقیقات مقدماتی را نیز خود دادگاه انجام می دهد (تبصره ماده ۲۸۵)

متهم نابالغ باشد - محل وقوع جرم، حوزه قضایی بخش باشد = اگر در حوزه قضایی شهرستان مربوط (شهرستانی که آن بخش در آن واقع است) دادگاه اطفال و نوجوانان تشکیل شده باشد باید دادگاه مذکور به آن رسیدگی کند و اگر پرونده قبلاً در دادگاه بخش مطرح شده باشد باید با

^۱ دختر، اگر سن وی کمتر از نه سال تمام قمری و پسر اگر سن وی کمتر از پانزده سال تمام قمری باشد نابالغ محسوب می شوند.
^۲ ماده ۴۲ که مقرر نموده است «بازجویی و تحقیقات از زنان و افراد نابالغ در صورت امکان باید توسط ضابطان آموزش دیده زن و با رعایت موازین شرعی انجام شود» در تعارض با تبصره یک ماده ۲۸۵ در تعارض می باشد و ضابطان دادگستری حق بازجویی و تحقیقات از متهم نابالغ را ندارند.

صدور قرار عدم صلاحیت آن را به دادگاه اطفال و نوجوانان شهرستان مربوط بفرستد اما اگر در شهرستان مربوط دادگاه اطفال و نوجوانان تشکیل نشده باشد دادگاه عمومی بخش که صلاحیت آن همان صلاحیت دادگاه کیفری دو می‌باشد، (ماده ۲۹۹) به جرم مذکور رسیدگی می‌کند.

ب) متهم بالغ باشد: اگر متهم بالغ باشد رسیدگی به جرم وی حسب مورد در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان یا دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان می‌باشد^۱ اما مرجع صالح برای انجام تحقیقات مقدماتی، با توجه به سن متهم و جرم ارتكابی تعیین می‌شود با این توضیح که اگر سن متهم پانزده تا هجده (زیر هجده سال) سال باشد و جرم ارتكابی نیز از جرائم تعزیری درجه هفت و هشت و جرائم منافی عفت نباشد، دادسرای ویژه نوجوانان تحقیقات مقدماتی را انجام می‌دهد اما اگر جرم ارتكابی از جرائم تعزیری درجه هفت و هشت^۲ (ماده ۱۹ ق.م.ا) یا از جرائم منافی عفت (تبصره ماده ۳۰۶) باشد و یا اینکه سن متهم کمتر از پانزده سال تمام شمسی باشد، تحقیقات مقدماتی را خود دادگاه انجام می‌دهد

حال سؤال این است: در مواردی که مرجع انجام تحقیقات مقدماتی، دادسرای ویژه نوجوانان می‌باشد (ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک)، اگر در محل وقوع جرم دادسرای مذکور تشکیل نشده باشد کدام مرجع باید تحقیقات مقدماتی را به عمل آورد؟
در این خصوص دو فرض قابل تصور است:

فرض اول) رسیدگی به جرم ارتكابی در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان باشد:^۳ فرض کنیم پسری ۱۶ ساله در حوزه قضایی دادگستری شهرستان مرتکب یک جرم تعزیری درجه چهار می‌شود و در آن شهرستان دادسرای ویژه نوجوانان تشکیل نشده است، چه مرجعی باید تحقیقات مقدماتی این

^۱ اگر جرم وی از جرائم موضوع صلاحیت دادگاه کیفری یک (ماده ۳۰۲) یا دادگاه انقلاب در موارد تعدد قاضی (مواد ۲۹۷ و ۳۰۳) باشد رسیدگی به آن در صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان می‌باشد اما اگر غیر از جرائم مذکور باشد، رسیدگی به آن در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان می‌باشد. (مواد ۳۰۴ و ۳۱۵)

^۲ اگر مجازات جرمی جزای نقدی نسبی باشد جرم تعزیری درجه هفت محسوب می‌شود. (رای وحدت رویه شماره ۷۵۹)

^۳ یعنی زمانی که مرتکب پانزده تا هجده سال سن دارد و جرم ارتكابی نیز، از جرائم تعزیری درجه هفت و هشت، جرائم منافی عفت و جرائم موضوع ماده ۳۱۵ نمی‌باشد. (مواد ۲۸۵، ۳۱۵ و ۳۰۴)

جرم را به عمل آورد؟^۱ (همان‌طور که قبلاً توضیح داده شد تحقیقات مقدماتی جرائم افراد پانزده تا هجده سال را «در صورتی که از جرائم تعزیری درجه هفت و هشت و جرائم منافی عفت نباشد» دادسرای ویژه نوجوانان انجام می‌دهد)

در خصوص جانشین دادگاه اطفال و نوجوانان، تبصره ماده ۲۹۸ مقرر کرده است: «تا زمانی که دادگاه اطفال و نوجوانان در محلی تشکیل نشده است، به کلیه جرائم اطفال و نوجوانان به جز جرائم مشمول ماده (۳۱۵) این قانون، در شعبه دادگاه کیفری دو یا دادگاهی که وظایف آن را انجام می‌دهد رسیدگی می‌شود» اما ماده ۲۸۵ که به بحث دادسرای ویژه نوجوانان پرداخته، مشخص نکرده است در مواردی که انجام تحقیقات مقدماتی جرائم افراد پانزده تا هجده سال در صلاحیت دادسرای ویژه نوجوانان می‌باشد اگر این دادسرا در محل وقوع جرم تشکیل نشده باشد چه مرجعی باید وظایف آن را انجام دهد، طبق این ماده دادسرای ویژه نوجوانان شعبه‌ای از دادسرای عمومی و انقلاب می‌باشد لذا ایرادی ندارد همان‌طوری که در صورت عدم تشکیل دادگاه اطفال و نوجوانان، شعبه دادگاه کیفری دو به جرائم داخل در صلاحیت آن رسیدگی می‌کند در مواردی نیز که در شهرستانی دادسرای ویژه نوجوانان تشکیل نشده است، تا زمان تشکیل، دادسرای عمومی و انقلاب وظایف آن را انجام دهد.

فرض دوم) رسیدگی به جرم ارتكابی در صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان باشد:^۲

- اگر محل وقوع جرم حوزه قضایی شهرستان باشد اما رسیدگی به جرم باید خارج از آن حوزه به عمل آید مثلاً پسری ۱۶ ساله در شهرستان الشتر مرتکب قتل عمد شده است اما در این شهرستان دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان تشکیل نشده است و باید به جرم مذکور در

^۱ باید توجه داشت اگر این جرم در حوزه قضایی بخش ارتكاب می‌یافت چون در این مثال، در حوزه قضایی شهرستان مربوط دادگاه اطفال و نوجوانان تشکیل نشده است لذا با توجه به قسمت اخیر تبصره ماده ۲۹۸ و ماده ۲۹۹، دادگاه عمومی بخش به جانشینی از دادگاه کیفری دو به آن رسیدگی می‌نمود و از آنجا که دادگاه عمومی بخش، تحقیقات مقدماتی جرائم داخل در صلاحیت خود را شخصاً انجام می‌دهد (مستفاد از ماده ۳۳۶ و تبصره یک ماده ۱۱۹) لذا در اینجا نیز تحقیقات مقدماتی را خودش انجام می‌داد.

^۲ مواد ۲۸۵ و ۳۱۵

دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان مرکز استان (خرم‌آباد) رسیدگی شود در این صورت، همان‌طور که قبلاً گفته شد، با توجه به اینکه دادسرای ویژه نوجوانان شعبه‌ای از دادسرای عمومی و انقلاب می‌باشد و تا زمانی که این دادسرا در محلی تشکیل نشده است دادسرای عمومی و انقلاب وظایف آن را انجام می‌دهد لذا در اینجا نیز با وحدت ملاک از ماده ۴۰۱ و تبصره ماده ۲۹۷، دادسرای عمومی و انقلاب شهرستان محل وقوع جرم، تحقیقات مقدماتی را انجام می‌دهد؛ یعنی در مثال مذکور، تحقیقات مقدماتی را دادسرای عمومی و انقلاب شهرستان الشتر به عمل می‌آورد و رسیدگی به جرم در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان شهرستان خرم‌آباد صورت می‌گیرد.

- اگر محل وقوع جرم حوزه قضایی بخش باشد، در این صورت، رئیس دادگاه عمومی بخش تحت نظارت و تعلیمات دادستان شهرستان مربوط (شهرستانی که آن بخش در آن واقع است) تحقیقات مقدماتی آن را انجام می‌دهد^۱ البته اگر در شهرستان مربوط دادسرای ویژه نوجوانان تشکیل شده باشد رئیس دادگاه عمومی بخش تحت نظارت سرپرست این دادسرا تحقیقات مقدماتی را به عمل می‌آورد. (وحدت ملاک از ماده ۳۳۷ و تبصره ماده ۲۹۷ ق.آ.د.ک)

۵. مرجع رسیدگی به درخواست تجدیدنظر از آراء و تصمیمات دادگاه رسیدگی‌کننده به جرائم اطفال و نوجوانان آراء و تصمیمات صادره از دادگاه رسیدگی‌کننده به جرائم اطفال و نوجوانان علاوه بر شاکه، متهم و محکوم‌علیه و دادستان، به ولی یا سرپرست قانونی متهم و محکوم‌علیه و در صورت داشتن وکیل به وکیل ایشان نیز ابلاغ می‌شود. (ماده ۴۱۷ ق.آ.د.ک) البته با توجه به تبصره یک ماده ۴۱۲ می‌توان گفت، اگر در موقع رسیدگی^۲ سن مرتکب به هجده سال رسیده باشد آراء و تصمیمات

^۱ هر چند که اداره حقوقی قوه قضاییه در نظریه مشورتی شماره ۷/۹۶/۹۲۲ مورخ ۱۳۹۶/۴/۲۷ اعلام نموده است «با توجه به اینکه ماده ۳۳۷ قانون آیین دادرسی کیفری که رئیس دادگاه بخش یا دادرس آن، تنها در حوزه جرائم موضوع ماده ۳۰۲ قانون مذکور که رسیدگی به آن‌ها در صلاحیت دادگاه کیفری یک است می‌تواند به عنوان جانشین باز پرس اقدام کند لذا قضات دادگاه بخش صلاحیت انجام تحقیقات مقدماتی و صدور قرار جلب به دادرسی را در جرائمی که در صلاحیت دادگاه انقلاب است، ندارند» امام این نظریه با توجه به تبصره ماده ۲۹۷ قابل قبول نمی‌باشد.
^۲ رجوع شود به صفحه ۵ پاراگراف دوم.

دادگاه به متهم و محکوم علیه و وکیل ایشان (در صورت داشتن وکیل) ابلاغ می‌شود و نیازی به ابلاغ آن به ولی یا سرپرست قانونی وی نیست.

چنانچه ارتکاب جرم از نظر دادگاه محرز باشد با توجه به نوع جرم و سن متهم در زمان ارتکاب جرم حسب مورد اقدام به اتخاذ یکی از تصمیمات مندرج در ماده ۸۸ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ یا صدور حکم محکومیت می‌نماید؛ در مواردی که دادگاه یکی از تصمیمات مندرج در ماده فوق‌الذکر را اتخاذ می‌نماید عنوان «محکوم علیه» بر متهم صدق نمی‌کند و به همین دلیل است که در ماده ۴۱۷ ق.آ.د.ک هر دو اصطلاح «محکوم علیه» و «متهم» بکار برده شده است.

البته دادگاه می‌تواند در مورد تمام جرائم تعزیری ارتكابی توسط نوجوانان (از جمله جرائم موضوع قانون مبارزه با مواد مخدر و قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز) صدور حکم را به تعویق اندازد یا اجرای مجازات را معلق کند. (ماده ۹۴ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲)

اشخاص زیر حق درخواست تجدیدنظر از آراء و تصمیمات دادگاه رسیدگی کننده به جرائم اطفال و نوجوانان را دارند:

الف) نوجوان، ولی یا سرپرست قانونی طفل یا نوجوان

ب) دادستان

ج) شاکی یا مدعی خصوصی

آراء دادگاه رسیدگی کننده به جرائم اطفال و نوجوانان در تمامی موارد از سوی نوجوان یا ولی یا سرپرست قانونی طفل یا نوجوان قابل تجدیدنظرخواهی است دادستان نیز هرگاه آراء و تصمیمات دادگاه را مخالف قانون بداند می‌تواند درخواست تجدیدنظر نماید. اما مدعی خصوصی می‌تواند فقط از حکم مربوط به ضرر و زیان یا برائت یا قرار منع یا موقوفی یا تعلیق تعقیب و یا قرار بایگانی کردن پرونده تجدیدنظرخواهی کند. (مواد ۴۴۵ و ۴۴۶ ق.آ.د.ک)

مرجع رسیدگی به درخواست تجدیدنظر از آراء و تصمیمات دادگاه رسیدگی کننده به جرائم اطفال و نوجوانان، با توجه به دادگاه صادرکننده رأی، حسب مورد دادگاه تجدیدنظر استان یا دیوان عالی کشور خواهد بود بدین صورت که، اگر دادگاه صادرکننده رأی «دادگاه اطفال و نوجوانان» باشد مرجع رسیدگی به درخواست تجدیدنظر از آن دادگاه تجدیدنظر استان می باشد و اگر دادگاه صادرکننده رأی «دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرائم نوجوانان» باشد مرجع رسیدگی به درخواست تجدیدنظر از آن دیوان عالی کشور می باشد که به آن فرجام خواهی گفته می شود (ماده ۴۴۴ ق.آ.د.ک) در مورد آرای که دادگاه های نظامی در مورد نظامیان زیر هجده سال صادر می کنند نیز با توجه به دادگاه صادرکننده رأی، مرجع رسیدگی به درخواست تجدیدنظر حسب مورد دادگاه تجدیدنظر نظامی یا دیوان عالی کشور خواهد بود بدین صورت که آراء صادره از دادگاه نظامی دو قابل تجدیدنظر در دادگاه تجدیدنظر نظامی و آراء صادره از دادگاه نظامی یک قابل فرجام خواهی در دیوان عالی کشور خواهد بود. (مواد ۵۸۳ و ۶۳۴ تا ۶۳۶ ق.آ.د.ک)